

การปรับตัวต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมในทัศนะท่านพุทธทาสภิกขุ Adaptation to the Natural Environment. view of Buddhāḍasa Bhikkhu

พระประเจน กรุดโต

อาจารย์ประจำสาขาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์เลย

บทคัดย่อ

การศึกษาการปรับตัวต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมในทัศนะท่านพุทธทาสภิกขุ นั้น เมื่อมนุษย์เรียนรู้ธรรมชาติมากขึ้น มีความเข้าใจในธรรมชาติมากขึ้น วิวัฒนาการของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติจึงก้าวเข้าสู่ระดับที่มนุษย์ปรับตัวเข้ากับธรรมชาติ พวกเขาเรียนรู้และเข้าใจธรรมชาติของพืชและสัตว์ ได้ผ่านการลองผิดลองถูกในสิ่งที่พวกเขาทำเข้าไป ไม่ว่าจะเป็นพืชหรือสัตว์ การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของการดำเนินชีวิตของมนุษย์คือการที่มนุษย์รู้จักปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ โดย “การปรับสภาวะกับสิ่งที่มีชีวิตเปลี่ยนแปลงสภาพไปตามการเปลี่ยนแปลงของเงื่อนไขภายนอก” ลักษณะเฉพาะเหล่านี้เป็นผลจากการปรับตัวให้เหมาะสมต่อสภาพแวดล้อมในช่วงที่มีวิวัฒนาการ ซึ่งท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า เกิดจากวิถีชีวิตที่เสียความสมดุล เช่น เมื่อมนุษย์มีการใช้ทรัพยากรเป็นจำนวนมากเพราะขาดหลักของความพอดี หรือพอประมาณนั้นจึงเป็นต้นเหตุแห่งการเสียความสมดุลตามมา ฉะนั้น อทิปปัจจยตาที่เป็นวิวัฒนาการของวิถีชีวิตหรือสิ่งต่าง ๆ ทั้งหมด ต้องมีความสมดุลกันตั้งแต่เริ่มแรก เช่น ต้นไม้ สัตว์ คนและสูงกว่าคนอื่น ๆ ต้องวิวัฒนาการมาเป็นลำดับ เพราะทุกอย่างมีเหตุเป็นปัจจัย จึงเกิดมีผลเป็นปัจจัยทอด ๆ ตามกันมา

คำสำคัญ : การปรับตัว.ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม.ท่านพุทธทาส

Abstract

The study of adaptation to nature. environment. in the attitude of Buddhāḍasa Bhikkhu When humans learn more about nature more understanding of nature; The evolution of the relationship between humans and nature therefore advanced to the level that humans adapt to nature. They learn and understand the nature of plants and animals. Passed the trial and error of what they ate Whether plants or animals the major change in the way of life of humans is the way people know to grow plants and raise animals by "adjusting the conditions and living things to change according to changes in external conditions." These characteristics the result of adapting to the environment during evolution. Buddhāḍasa Bhikkhu said that caused by a balanced lifestyle such as when humans use a lot of resources because they lack the principles of fit therefore. it is the evolution of the way of life or all things that must be balanced from the

outset. such as plants. animals. humans and higher than others. Must evolve in sequence because everything has a reason to be a factor therefore having a consequence factor.

Keywords: Adaptation. natural environment. Buddhāḍasa Bhikkhu

บทนำ

การปรับตัว (Adaptation) หมายถึง สิ่งมีชีวิตหลากหลายที่ยังคงดำรงอยู่ในโลกนี้ได้ เนื่องจากมีการถ่ายทอดพันธุกรรมจากรุ่นสู่รุ่นสืบต่อกันมา โดยแต่ละชนิดต่างมีลักษณะเฉพาะที่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตในสภาพแวดล้อมอันเป็นแหล่งที่อยู่อาศัย เช่น “การปรับสภาวะ (Conditioning) การสิ่งที่มีชีวิตเปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงของเงื่อนไขภายนอก” ลักษณะเฉพาะเหล่านี้เป็นผลจากการปรับตัวให้เหมาะสมต่อสภาพแวดล้อมในช่วงที่มีวิวัฒนาการ โดยเฉพาะมนุษย์ที่มีวิวัฒนาการของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติสามารถเห็นได้ชัดเจนขึ้น จึงแบ่งวิวัฒนาการของความสัมพัธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติดังนี้

ก. ทุกสิ่งถูกควบคุมโดยธรรมชาติจำเป็นต้องปรับตัว

(1) ความสัมพันธ์ในลักษณะที่ มนุษย์ถูกควบคุมโดยธรรมชาติ

ความสัมพันธ์ในลักษณะที่มนุษย์ถูกควบคุมโดยธรรมชาติ ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติในลักษณะเช่นนี้นั้นเวลายาวนานมาก นับตั้งแต่บรรพบุรุษของมนุษย์ได้กำเนิดขึ้นมาบนโลกนี้เมื่อประมาณ 300.000 ปีมาแล้ว มนุษย์ในสมัยเริ่มแรกนั้นอยู่ในโลกที่ปราศจากขอบเขต เมื่อถิ่นที่อยู่อาศัยของเขาไม่มีอาหาร หรือสภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวยต่อการดำรงชีวิต ก็ย้ายไปหาที่อยู่ใหม่ พวกเขาจะแสวงหาที่อยู่ใหม่ไปเรื่อยๆ เพื่อให้ชีวิตสามารถอยู่รอดต่อไปได้ มนุษย์ในสมัยนี้ดำรงชีวิตอยู่ด้วยการล่าสัตว์และเก็บพืชพันธุ์ต่างๆ ที่หาได้จากธรรมชาติ เริ่มแรกของการล่าสัตว์ก็ใช้มือเปล่าในการจับสัตว์เล็กๆ และต่อมารู้จักใช้อาวุธง่ายๆ ในการล่าสัตว์ใหญ่ มนุษย์เริ่มแรกยังไม่รู้จักการเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ พวกเขารู้จักทำอาวุธและเครื่องมือต่างๆ ด้วยหิน กระดูก และเขาสัตว์ ใช้หนังสัตว์เป็นเครื่องนุ่งห่ม รู้จักใช้ไฟ อาศัยอยู่ในถ้ำ วิธีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในระยะแรกๆ ยังไม่ดีไปกว่าสัตว์อื่นๆ มากนัก มนุษย์ใช้พลังงานของร่างกายทั้งหมดไปในการแสวงหาอาหารมาบริโภค ความปลอดภัยในชีวิตมีน้อย เนื่องจากการที่ต้องเคลื่อนย้ายอยู่ตลอดเวลาเพื่อหาอาหาร ทำให้เวลาว่างน้อย ในระยะเริ่มแรกของการมีมนุษย์ ธรรมชาติยังไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงด้วยน้ำมือของมนุษย์ ทั้งนี้เพราะในขณะนั้นประชากรยังมีจำนวนน้อยและอยู่กันอย่างกระจัดกระจาย ประกอบกับมีวิธีการดำเนินชีวิตแบบง่ายๆ ชีตความสามารถในการดัดแปลงธรรมชาติยังมีน้อย

วิธีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสมัยเริ่มแรกจะตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของธรรมชาติอย่างแท้จริง ปัจจัยในการดำรงชีวิตทุกอย่างได้มาโดยตรงจากธรรมชาติ ความเป็นอยู่ต่างๆ ถูกกำหนดโดยธรรมชาติ ความรู้ความเข้าใจในเรื่องของธรรมชาติยังมีน้อย แต่ความใกล้ชิดหรือความผูกพันในธรรมชาติมีมาก พวกเขาให้ความสำคัญแก่ธรรมชาติอย่างมาก พวกเขาอยู่กับธรรมชาติในลักษณะทั้งรักและทั้งกลัว รักเพราะรู้ว่าธรรมชาติมีคุณค่าต่อเขา ให้อาหารและทุกสิ่งทุกอย่างแก่เขา แต่กลัวเพราะรู้ว่าธรรมชาติอาจทำลายเขาและทุกสิ่งทุกอย่างได้เช่นกัน เหล่านี้ล้วนเป็นบ่อเกิดแห่งความ

เชื่อ พิธีกรรม เพื่อแสดงความขอบคุณ แสดงความคารวะ ขอโทษ ขออนุญาต แก่พระเป็นเจ้า เทพเจ้า วิญญาณที่เป็นเจ้าของธรรมชาติ

(2) ความสัมพันธ์ในลักษณะที่ มนุษย์ปรับตัวเข้ากับธรรมชาติ

เมื่อมนุษย์เรียนรู้ธรรมชาติมากขึ้น มีความเข้าใจในธรรมชาติมากขึ้น วิวัฒนาการของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติจึงก้าวเข้ามาสู่ระดับที่มนุษย์ปรับตัวเข้ากับธรรมชาติ พวกเขาเรียนรู้และเข้าใจธรรมชาติของพืชและสัตว์ ได้ผ่านการลองผิดลองถูกในสิ่งที่พวกเขากินเข้าไป ไม่ว่าจะเป็นพืชหรือสัตว์การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์คือการที่มนุษย์รู้จักปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อราว 10.000-12.000 ปีมาแล้ว มนุษย์รู้จักใช้ไฟเผาป่าเพื่อเอาพื้นที่มาทำการเพาะปลูก รู้จักใช้เครื่องมือในการขุดพรวนดิน เช่น จอบ เสียม การเพาะปลูกก็เริ่มด้วยการเก็บเอาเมล็ดพืชจากป่าหรือที่อยู่ตามธรรมชาติมาปลูกในบริเวณที่ต้องการ ต่อมาก็รู้จักเก็บเมล็ดพันธุ์พืชที่ปลูกเอาไว้ใช้ในปีต่อไปได้ การเลี้ยงสัตว์ก็เช่นเดียวกัน เริ่มต้นโดยการจับสัตว์มาเลี้ยงไว้ในบริเวณใกล้ที่พัก เมื่อสัตว์ป่าออกลูกออกหลานต่อไป ก็กลายเป็นสัตว์เลี้ยงของมนุษย์ การเปลี่ยนสภาพการดำเนินชีวิตของมนุษย์ จากการเก็บของป่าล่าสัตว์ มาเป็นการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ นับเป็นการวางรากฐานสำคัญของรูปแบบวิถีการดำเนินชีวิตที่ดีขึ้นของมนุษยชาติ แต่ก่อนนี้ชีวิตมนุษย์มีวงจำกัดอยู่กับจำนวนสัตว์ที่ล่าและจำนวนพืชผลที่ไปเสาะแสวงหามาได้ ในสมัยนี้มนุษย์มีผลิตผลจากพืชและสัตว์ที่ผลิตขึ้นในปริมาณที่มากกว่า อาหารการกินอุดมสมบูรณ์มากขึ้น ความเป็นอยู่ต่างๆ ดีขึ้น มีความปลอดภัยสูงขึ้น ประชากรมีจำนวนมากขึ้น มนุษย์ในสมัยนี้มีเวลามากขึ้น ทำให้มีเวลาคิดประดิษฐ์สิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตมากขึ้น มีการทำเครื่องปั้นดินเผา รู้จักใช้โลหะทำเครื่องมือในการเกษตรกรรม รู้จักทอผ้า รู้จักปลูกบ้านเป็นที่อยู่อาศัย บริเวณใดที่มีความอุดมสมบูรณ์ดีมีน้ำใช้ตลอดปี มนุษย์ก็จะสร้างบ้านเรือนอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้านและอยู่แบบถาวร บางบริเวณที่มีกิจกรรมมีหน้าที่ซับซ้อนขึ้นก็จะกลายเป็นเมือง

การที่มนุษย์เริ่มเอาชนะธรรมชาติ เริ่มรู้จักตัดแปลงธรรมชาติมากขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมเดิมให้เป็นสภาพแวดล้อมใหม่ เช่น การทำลายป่าไม้เพื่อนำมาทำพื้นที่เพาะปลูก ทำให้พืชพันธุ์ธรรมชาติเดิมถูกทำลายและบางชนิดสูญพันธุ์ สัตว์ป่าได้รับอันตราย ไร่ที่อยู่ ขาดแคลนอาหาร และบางชนิดก็สูญพันธุ์ไปในที่สุด และยังส่งผลไปสู่ธรรมชาติส่วนอื่นๆ เช่น ดินเกิดการชะล้างพังทลาย ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ โรคและแมลงบางชนิดระบาดรบกวนพืชผลทางการเกษตร ภาวะอากาศแปรปรวน ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล เกิดอุทกภัย แต่ความรุนแรงในการทำลายธรรมชาติในระยะนี้ยังไม่มากเท่ากับในระยะต่อมา ทั้งนี้เนื่องจากในขณะนั้นจำนวนประชากรยังมีจำนวนน้อยกว่า เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ก็ยังมีประสิทธิภาพน้อยกว่า ธรรมชาติยังมีโอกาสฟื้นตัวและปรับตัวให้เข้าสู่ภาวะสมดุลได้

ข. ธรรมชาติทั้งหมดมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตทั้งปวง

(1) ความสัมพันธ์ในลักษณะที่มนุษย์ทำลายธรรมชาติ

ต่อมาด้วยพลังความคิดที่มีอย่างมากมาย มนุษย์สามารถพัฒนาเครื่องมือเครื่องใช้ขึ้นมาตามลำดับ จากเครื่องมือแบบง่ายๆ ไม่ซับซ้อน มาเป็นเครื่องมือขั้นสูงที่มีความซับซ้อนและมีประสิทธิภาพในการทำงานสูง มนุษย์มีความก้าวหน้าทางวิทยาการมากขึ้นมาเป็นลำดับ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ทำให้มนุษย์รู้จักและเข้าใจธรรมชาติมากขึ้น

ความลึกลับต่างๆ ในธรรมชาติถูกเปิดเผยมากขึ้น เหล่านี้ล้วนก่อให้เกิดความรู้ความคิดใหม่ ๆ แก่มนุษย์โดยทั่วไป ความรู้ทางวิทยาการสมัยใหม่เปรียบเสมือนดาบสองคม ด้านหนึ่งจะช่วยทำให้มนุษย์มีความเป็นอยู่ดีขึ้น ได้รับความสะดวกสบายมากขึ้น โดยการดัดแปลงธรรมชาติรอบๆ ตัวให้เป็นประโยชน์กับตนเอง แต่อีกด้านหนึ่งจะทำให้เกิดการทำลายธรรมชาติ ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมหรือสูญสิ้น จนไม่เหลือประโยชน์ใดๆ ให้แก่มนุษย์เลย วิวัฒนาการของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ได้ก้าวมาถึงระดับที่มนุษย์ทำลายธรรมชาติอย่างแท้จริง เมื่อตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 18 มีการนำเครื่องจักรมาแทนเครื่องมือที่เคยใช้กันมาแต่เดิม เครื่องจักรไอน้ำที่เกิดขึ้นครั้งแรกนั้น เป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงความสามารถของมนุษย์ที่รู้จักวิธีการเก็บกักพลังงานไว้ เพื่อใช้หมุนหรือเดินเครื่องจักร เป็นพลังงานที่ยิ่งใหญ่กว่าพลังงานจากลม น้ำ มนุษย์ และสัตว์ ที่เคยใช้กันมาแต่เดิม มนุษย์ในสมัยนี้รู้จักการนำเอาพลังงานเคมีที่เก็บสะสมไว้ในถ่านหิน น้ำมัน และก๊าซธรรมชาติมาใช้ รู้จักการนำแร่ธาตุต่างๆ มาใช้ประโยชน์ สังคมมนุษย์เปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรม มนุษย์มีความเป็นอยู่ดีขึ้น อายุขัยของมนุษย์ยาวนานขึ้น จำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว การแพทย์การสาธารณสุขที่ดีขึ้นทำให้อัตราการตายลดน้อยลง ในระยะต้นของการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมนั้น โลกมีประชากรประมาณ กว่า 700 ล้านคน และหลังจากที่ได้พัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมมาประมาณ 200 ปี ผู้คนก็เพิ่มจำนวนเป็น กว่า 3.000 ล้านคน ต่อจากนั้นอีกประมาณ 40 ปีต่อมา คือในปัจจุบัน โลกมีประชากรประมาณ กว่า 6.000 ล้านคน

(2) ความสัมพันธ์ในลักษณะที่มนุษย์ถูกทำลายโดยธรรมชาติ

จากการที่มีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ประกอบกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่พัฒนาไปอย่างไม่หยุดยั้ง ทำให้เกิดปัญหาทางด้านการทำลายธรรมชาติอย่างรุนแรง การเพิ่มของประชากรที่เป็นไปอย่างรวดเร็วทำให้ความต้องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อเป็นปัจจัยในการดำรงชีวิตมีอัตราสูงตามไปด้วย ประกอบกับการบริโภคนั้นมีได้เป็นไปเพื่อสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของการดำรงชีวิตแต่เพียงอย่างเดียว การบริโภคในปัจจุบันนั้นมีลักษณะที่เรียกได้ว่าเป็นไปอย่างฟุ่มเฟือย ไม่ประหยัด บริโภคเกินความจำเป็นขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นไปตามแรงกระตุ้นของวัฒนธรรมการบริโภคแบบทุนนิยม ซึ่งขยายขอบเขตออกไปทั่วโลก การแข่งขันกันทางการผลิตสินค้าและบริการเพื่อสนองความต้องการของผู้บริโภค นำไปสู่การล้างผลาญทรัพยากร ธรรมชาติอย่างมากมาย จนยากที่ธรรมชาติจะสร้างขึ้นใหม่ได้ทัน ทรัพยากรธรรมชาติบางอย่างแม้จะมีปริมาณมากมายเหลือเฟือ ใช้ไม่หมดวันหมด แต่ก็สามารถเสื่อมโทรมลงได้หากมนุษย์ใช้อย่างไม่ถูกวิธี ใช้อย่างไม่ระมัดระวัง ใช้อย่างไม่ถูกต้อง เมื่อมนุษย์ทำลายธรรมชาติมาจนถึงระดับหนึ่งคือระดับที่ธรรมชาติไม่สามารถปรับสมดุลในตัวเองได้ ทรัพยากรธรรมชาติที่มนุษย์ใช้ไปไม่สามารถเกิดขึ้นใหม่ หรือไม่สามารถเจริญเติบโตได้ทันความต้องการของมนุษย์ อีกทั้งทรัพยากรธรรมชาติประเภทที่เสื่อมโทรมลง หมดสภาพที่จะใช้ประโยชน์ ก็ไม่สามารถฟื้นตัวได้ทัน ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติจึงได้เข้าสู่ระดับที่มนุษย์ถูกทำลายโดยธรรมชาติ

ปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่าความสามารถของโลกในการรองรับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ได้ถูกบั่นทอนลงไปอย่างมากมาย นับตั้งแต่เริ่มมีการปฏิวัติอุตสาหกรรมในคริสต์ศตวรรษที่ 18 จนถึงปัจจุบัน โลกต้องสูญเสียป่าไม้ไปถึง 6

ล้านตารางกิโลเมตร การตกตะกอนเนื่องจากหน้าดินถูกกัดเซาะพังทลายตามลุ่มน้ำสำคัญๆ ของโลกเพิ่มมากขึ้น 3 เท่าตัว และในลุ่มน้ำขนาดเล็กลงไปเพิ่มขึ้นถึง 8 เท่าตัว กิจกรรมการผลิตของมนุษย์ได้เพิ่มก๊าซมีเทนในบรรยากาศขึ้นมากกว่า 2 เท่าตัว เพิ่มความเข้มข้นของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ราวร้อยละ 27 และทำลายก๊าซโอโซนในบรรยากาศชั้นสตราโตสเฟียร์ลง มนุษย์ได้ทิ้งสารพิษ สารเคมีต่างๆ เข้าสู่ธรรมชาติเป็นจำนวนมาก

การทำลายป่าไม้อย่างรุนแรงของมนุษย์ ได้ทำลายความสมดุลในระบบนิเวศ ทำให้สัตว์ป่าไร้ที่อยู่อาศัย เป็นการทำลายแหล่งต้นน้ำลำธาร ทำให้เกิดการสูญเสียน้ำดินอย่างมาก เพิ่มความรุนแรงของภัยธรรมชาติ อันได้แก่ ภัยจากความแห้งแล้ง จากอุทกภัย บันทอนความอุดมสมบูรณ์ของดินลง อีกทั้งเกิดปัญหาขาดแคลนไม้เพื่อใช้สอย เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในหลายประเทศทั่วโลกรวมทั้งประเทศไทย เป็นเครื่องยืนยันได้เป็นอย่างดีถึงผลที่มนุษย์เราได้รับจากการทำลายธรรมชาติที่กระทำติดต่อกันมาเป็นระยะเวลานาน สิ่งมีชีวิตทุกชนิดจะมีความสัมพันธ์กับสิ่งมีชีวิตชนิดอื่น ๆ และกับสิ่งแวดล้อมอื่น เหตุผลหนึ่งที่ทำให้ผู้วิจัยกล่าวถึงกระบวนการทางชีววิทยามาประกอบเพราะความสัมพันธ์ดังกล่าวมีมากมายหลายทางที่เป็นไปได้ แม้แต่ในการศึกษาระดับที่เล็กที่สุด เช่น แบคทีเรียจะมีปฏิกริยากับน้ำตาลที่อยู่โดยรอบ ซึ่งเป็นการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม ส่วนพฤติกรรมที่มีต่อสิ่งมีชีวิตชนิดอื่นๆ อาจเป็นไปได้ในลักษณะอาศัยอยู่ร่วมกัน คุกคามต่อกัน เป็นปรสิต หรือพึ่งพาอาศัยกัน ความสัมพันธ์นี้จะซับซ้อนมากขึ้นหากมีสิ่งมีชีวิต 2 ชนิด หรือมากกว่า ความเกี่ยวข้องต่อกันกันและกันก็มากขึ้น เพราะฉะนั้น เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว “การขับเคลื่อนที่แท้จริง คือการพัฒนาปัจจัยที่เป็นตัวการผลิตที่สำคัญ” และการขับเคลื่อนหรือการพัฒนาตัวเอง ต้องให้สอดคล้องกับวิถีทางธรรมชาติที่เป็นปัจจัยหลักอีกด้วย เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นศูนย์กลางของสิ่งที่ชีวิตทั้งปวง ไม่เว้นแม้กระทั่งวัตถุที่คนหรือสัตว์สร้างขึ้น เป็นต้น

การปรับตัวต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมในทัศนะท่านพุทธทาสภิกขุ

ท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวว่า เกิดจากวิถีชีวิตที่เสียความสมดุลเช่น เมื่อมนุษย์มีการใช้ทรัพยากรเป็นจำนวนมากเพราะขาดหลักของความพอดี หรือพอประมาณนั้นจึงเป็นต้นเหตุแห่งการเสียความสมดุลตามมา ฉะนั้น วัตถุประสงค์ที่เป็นวิวัฒนาการของวิถีชีวิตหรือสิ่งต่าง ๆ ทั้งหมด ต้องมีความสมดุลกันตั้งแต่เริ่มแรก เช่น ต้นไม้ สัตว์ คนและสูงกว่าคนอื่น ๆ ต้องวิวัฒนาการมาเป็นลำดับ เพราะทุกอย่างมีเหตุเป็นปัจจัย จึงเกิดมีผลเป็นปัจจัยทอด ๆ ตามกันมา เช่น ในหมู่มนุษย์มีการบริโภคทรัพยากร โดยขาดหลักของความพอดีแล้ว สิ่งก็ตามมาก็จะเสียหลักของความสมดุลทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เมื่อสิ่งแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลง สิ่งมีชีวิตโดยเฉพาะมนุษย์ย่อมได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมเช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นท่านพุทธทาสภิกขุจึงให้เหตุและเปรียบเทียบกับเห็นว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงเกิดเหล่านี้เป็นต้น ซึ่งจากการเปลี่ยนแปลงทางวิถีชีวิตที่ดำเนินไปตามกลไกทางธรรมชาตินั้นจะทำให้เกิดผลพิเศษ หรือเรียกว่าทำให้เกิดอานิสงส์พิเศษบางอย่างในปัจจุบันทันตามากมายหลายอย่าง

(๑) มีความเข้าใจในสภาวะทางสังคมและบุคคลมากขึ้น

ท่านพุทธทาสภิกขุทำความเข้าใจสภาพทางสังคมและบุคคลว่ามีความเป็นเช่นนั้นเอง โดยมองเห็นว่า สังคมหรือบุคคล แม้กระทั่งตัวของเราเองตกอยู่ในสภาพของความมีธรรมชาติเหมือนกัน เช่น

- (1) เขาเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ของเรา
- (2) เขาเป็นเพื่อน เวียนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสารด้วยกันกับเรา
- (3) เขาก็ตกอยู่ได้อ่านาจักเลส เหมือนเรา ย่อมพลั้งเผลอไปบ้าง
- (4) เขาก็มีราคะ โทสะ โมหะ ไม่น้อยไปกว่าเรา
- (5) เขาย่อมพลั้งเผลอบางคราว เหมือนเรา
- (6) เขาก็ไม่รู้ว่าเกิดมาทำไม เหมือนเรา ไม่รู้จักนิพพานเหมือนเรา
- (7) เขาโง่ในบางอย่าง เหมือนที่เราเคยโง่
- (8) เขาก็ตามใจตัวเองในบางอย่างเหมือนที่เราเคยทำ
- (9) เขาก็อยากดี เหมือนเรา ที่อยาก ดี-เด่น-ดัง
- (10) เขาก็มักจะกอบโกย และเอาเปรียบเมื่อมีโอกาสเหมือนเรา
- (11) เขาก็มีสิทธิที่จะ บ้าดี-เมาดี-หลงดี-จมดี เหมือนเรา
- (12) เขาเป็นคนธรรมดา ที่ยึดมั่นถือมั่นอะไรต่างๆ เหมือนเรา
- (13) เขาไม่มีหน้าที่ ที่จะเป็นทุกข์ หรือตายแทนเรา
- (14) เขาเป็นเพื่อนร่วมชาติ ร่วมศาสนาของเรา
- (15) เขาก็ทำอะไรด้วยความคิดชั่วแล่น และผลุนผลัน เหมือนเรา
- (16) เขามีหน้าที่รับผิดชอบต่อครอบครัวของเขา มีใจของเรา
- (17) เขามีสิทธิที่จะมีรสนิยม ตามพอใจของเขา
- (18) เขามีสิทธิ ที่จะเลือก (แม้ศาสนา)ตามพอใจของเขา
- (19) เขามีสิทธิ ที่จะใช้สมบัติสาธารณะเท่ากันกับเรา
- (20) เขามีสิทธิ ที่จะเป็นโรคประสาท หรือเป็นบ้า เท่ากับเรา
- (21) เขามีสิทธิที่จะขอความช่วยเหลือ เห็นอกเห็นใจจากเรา
- (22) เขามีสิทธิ ที่จะได้รับอภัยจากเรา ตามควรแก่กรณี
- (23) เขามีสิทธิ ที่จะเป็นสังคมนิยม หรือเสรีนิยม ตามใจเขา
- (24) เขามีสิทธิ ที่จะเห็นแก่ตัว ก่อนเห็นแก่ผู้อื่น
- (25) เขามีสิทธิแห่งมนุษยชน เท่ากันกับเรา สำหรับจะอยู่ในโลก
- (26) ถ้าเราคิดกันอย่างนี้จะไม่มีการขัดแย้งใดๆ เกิดขึ้น

ข. มีความเข้าใจในสถานะของธรรมชาติทั้งปวง

ไม่ทำให้เกิดความสงสัยในสรรพสิ่งทั้งปวงคือ หมายถึง ในความแปรปรวนทางปรากฏการณ์ทั้งหลาย ที่เรียกเป็นกฎธรรมนิยาม 5 ประการ เช่น (1) อุตุนิยาม เป็นกฎธรรมชาติเกี่ยวกับอุณหภูมิ หรือ ปรากฏการณ์ธรรมชาติต่าง ๆ โดยเฉพาะดิน น้ำ อากาศ และฤดูกาล (2) พีชนิยาม เป็นกฎธรรมชาติเกี่ยวกับการสืบพันธุ์ มี

พันธุกรรม (3) จิตตนิยาม เป็นกฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิตมนุษย์ (4) กรรมนิยาม เป็นกฎธรรมชาติเกี่ยวกับการกระทำของมนุษย์ คือ กระบวนการให้ผลของการกระทำ (5) ธรรมนิยาม เป็นกฎธรรมชาติเกี่ยวกับความสัมพันธ์และอาการที่เป็นเหตุเป็นผลแก่กันแห่งสิ่งทั้งหลายการดำเนินชีวิตที่มีความเข้าใจตามกลไกตามธรรมชาติดังที่กล่าวมานี้ ย่อมเกิดผลลानิสงส์พิเศษถึง 8 ประการ ดังนี้

(1) ไม่แล่นไปสู่บุพพันตวิญญู (ความเห็นที่ว่าเคยมีตัว – ตนในอดีต) เพราะแจ้งชัดแล้วว่าไม่มีแต่เหตุปัจจัยเท่านั้นที่เกิดขึ้น แปรปรวน และดับไปในที่สุดตามกฎอิทัปปัจจยตา

(2) ไม่แล่นไปสู่อปันตวิญญู (ความเห็นที่ว่าจักมีตัวตนในอนาคต) เข้าใจชัดเจนว่าไม่มีทั้งอนาคต และอดีต เพราะอดีตและอนาคตเป็นเพียงความคิดปรุงแต่ง จากสภาวะธรรมที่เป็นปัจจุบันเท่านั้น

(3) ไม่มีความสงสัยในปัจจุบัน (เกี่ยวกับเรื่องมีหรือไม่มีตัวตน)

(4) ไม่มีการกล่าวอ้างตามคำแห่งศาสดาของตนเท่านั้น หมายถึงมิได้กล่าวตามคัมภีร์ตำราต่าง ๆ เท่านั้น แต่เป็นเพราะรู้แจ้งเห็นจริง ตามศาสดา

(5) ไม่มีการกล่าวผิดไปจากศาสดากล่าว (ถึงแม้ประเด็นนั้นตนได้ฟังจากศาสดาเลย)

(6) ไม่มีทางหมุนออกไปถือศาสนาอื่นได้ (มีความมั่นคงในพระศาสนาของศาสดาของตน) ตามพุทธปรัชญา เรียกว่า เป็นบุคคลที่หมั่นคงในพระรัตนตรัย

(7) ไม่ตื่นตูมมงคลตื่นข่าวของสมณะเหล่าอื่นว่ามีสาระอะไร เพราะสิ่งที่เรียกว่ามงคลตื่นข่าวเป็นสัญลักษณ์ของสัสฬพตปราคาสเป็นต้น โดยคิดว่าสิ่งทั้งหลายนั้น ล้วนเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยตามหลักของกฎอิทัปปัจจยตา

(8) จะกล่าวอะไรออกไป ก็กล่าวตามที่ตนได้เรียนรู้แล้วนำมาปฏิบัติ จนเห็นผลประจักษ์แก่ใจตนเอง ดังนั้นอานิสงส์ทั้ง 8 ข้อนี้ เป็นการแสดงถึงความเป็นอริยชน คือเป็นบุคคลที่เห็นธรรมตามความเป็นจริง ดังพุทธเจ้าตรัสไว้ในวัคคกสิสูตรว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา” ฉะนั้นการเห็นธรรมคือการเห็นกฎอิทัปปัจจยตา ที่เป็นกฎทางธรรมชาตินั้นเอง

อภิปรายผล

ประการแรก วิถีชีวิตกับธรรมชาตินิยมในวิถีชีวิตของสิ่งทั้งปวงนั้น โดยเฉพาะสิ่งที่มีชีวิต เช่น คน สัตว์ และพืช สิ่งเหล่านี้ เรียกว่า ถ้อยที่ถ้อยอาศัย ถ้ามีการชมใช้หรือบริโภคมากขึ้น สิ่งที่มาคือความขาดแคลนหรือการมีอยู่อย่างจำกัดก็เกิดขึ้น สิ่งเหล่านี้ก็จะทยอยกันมาเป็นทอดๆ จนกระทั่งเสวยความสมดุลงตามมาแล้วส่งผลต่อสิ่งมีชีวิตทั้งปวงฉะนั้นเราจะอยู่เพื่อความปรับปรุงตัวเองให้เข้ากับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมหรือจะอยู่เพื่อเปลี่ยนแปลงธรรมชาติสิ่งแวดล้อมให้เข้ากับความต้องการของตนแต่สิ่งหนึ่งที่ต้องคำนึงถึง คือการมีอยู่ เป็นอยู่ของทรัพยากรทางธรรมชาตินั้น ย่อมมีขอบเขตจำกัดอยู่ในตัวของมันเอง เพราะสิ่งเหล่านี้สร้างความสมดุล โดยอาศัยเหตุปัจจัยอยู่ในตัวของมันเอง

ประการที่สอง วิธีชีวิตของท่านพุทธทาสภิกขุที่แสดงออกบางแง่มุมในเชิงธรรมชาตินิยม สาระสำคัญของวิธีชีวิตของท่านพุทธทาสภิกขุ โดยในมุมมองของผู้วิจัย เห็นว่าท่านพุทธทาสภิกขุเป็นต้นแบบในวิถีการดำเนินชีวิตในส่วนที่ให้ความสำคัญในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นอย่างดี ดังที่เห็นจากวิถีแบบสวนโมกข์ ถือได้ว่าเป็นวิถีที่กลมกลืนกับธรรมชาติต่อสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี โดยจากพื้นฐานแล้ว ได้รับ อิทธิพลทางแนวความคิดของท่านพุทธทาสภิกขุนั้นเอง โดยท่านได้จากแนวคิดในพุทธปรัชญา ที่มีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล เพราะเป็นวิถีชีวิตที่มีหลักสันโดษเป็นพื้นฐาน คือ พอดีพอประมาณ จนเป็นที่นำไปสู่การปฏิบัติในรูปแบบของสวนโมกข์ในปัจจุบัน เช่น กินข้าวจานแฉะ อาบน้ำอุ่น นอนกุฏิเล้าหมู ฟังยุงร้องเพลง อยู่อย่างต่ำมุ่งกระทำอย่างสูง เหล่านี้เป็นต้น และอีกอย่างท่านยังได้สร้างแรงบันดาลใจในหลาย ๆ ด้านเช่น

- (1) ท่านเป็นผู้ที่มีความตั้งใจมั่นในสิ่งที่ท่านต้องการจะทำ
- (2) ท่านเป็นผู้ที่มีนิสัยใฝ่รู้เป็นอย่างยิ่งซึ่งหาได้ไม่ยากนักในสังคมปัจจุบัน
- (3) ท่านเป็นผู้ที่เรียนรู้เพื่อปฏิบัติจริงกับตัวท่านเอง มิใช่ศึกษาเรียนรู้เพียงเพื่อให้เป็น งานวิชาการเท่านั้น

- (4) ท่านเป็นผู้ที่สั่งสอนผู้อื่นในเรื่องอะไรและอย่างไร ท่านเองก็ถือปฏิบัติตามนั้น
 - (5) ท่านเป็นผู้ที่มีความมั่นใจในตัวเองในการนำเสนอแนวคิดต่าง ๆ ต่อ สังคมอย่างองอาจ
- คุณสมบัติเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นคุณสมบัติของบัณฑิตที่แท้จริงเลยทีเดียว และเป็นคุณสมบัติที่หาได้ยากยิ่งในยุคสมัยนี้เพราะโดยมากแล้วยังตกอยู่ในอำนาจของอคติ 4 เป็นต้น

บทสรุป

แนวคิดในเชิงธรรมที่เป็นคำกล่าวของพุทธทาสภิกขุดังนี้ จากที่ได้นำเสนอไปทั้งหมด รวมความได้ว่าแนวคิดในเชิงธรรมชาตินิยมของท่านพุทธทาสภิกขุ”ทั้งในที่เป็นส่วนความคิดของท่านเองและทั้งในส่วนที่เป็นการเปรียบเทียบกับของผู้อื่นโดยจับประเด็นคำพูดของท่านเป็นหลัก เช่น คำว่า “ธรรมชาติ” ท่านพุทธทาสภิกขุหมายถึงทุกสิ่งที่เป็นปรากฏการณ์ทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นรูปหรือนามก็ได้ เป็นเหตุเป็นผลก็ได้ มีอยู่ตามธรรมชาติทั้งปวง เช่น พื้นดินต้นไม้ และสัตว์ มนุษย์จนถึงละอองที่เป็นอนุภาคเล็กๆเป็นต้นมาและนอกจากนี้แนวคิดในเชิงธรรมชาติดีที่ท่านได้แสดงออก ไม่ว่าจะเป็นแสดงธรรมเทศนาต่าง ๆ งานเขียนและบทความต่าง ๆ เช่น

- (1) กฎไตรลักษณ์ของท่านอาจารย์ เน้นไปที่ สิ่งทั้งปวงเมื่อเกิดขึ้นแล้วย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลตามเวลา และเป็นสภาพที่จะตั้งอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ ย่อมมีความแตกสลายไปในที่สุด
- (2) ถ้ามองในส่วนธรรมชาติของสิ่งที่มีชีวิตจิตใจ สิ่งทั้งหมดจะอยู่ในกระบวนการของธรรมชาติทั้งปวงเรียกว่าขั้น 5 นั้น โดยสิ่งเหล่านี้เป็นการชี้ให้เห็นกระบวนการทำหน้าที่ตามวิถีทางของธรรมชาติที่มีการเกิดและการดับโดยเหตุปัจจัยต่างๆ เมื่อใดเหตุปัจจัยแยกออกจากกัน ตัวตนก็ไม่มีอีกต่อไป ฉะนั้น สิ่งทั้งปวงในโลก หรือโลก

ทั้งหมด สรุปรวมอยู่ใน คำว่า เบญจขันธ์ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ โดยสิ่งทั้ง 5 นี้รวมกัน จึงมีการเรียกว่า คน สัตว์ เป็นต้น

(3) สิ่งธรรมทั้งปวงไม่ว่าจะเป็นรูปหรือนามก็ดี เป็นสิ่งที่สมมุติและบัญญัติเพื่อความสะดวกในการดำเนินชีวิตเท่านั้น แต่ในความเป็นจริงแล้วสิ่งทั้งหมดตกอยู่ในความหมายของสิ่งที่ปราศจากของความเป็นตัวตน ฉะนั้น ท่านอาจารย์พุทธทาสจึงกล่าวว่า สิ่งทั้งปวงไม่ควนยึดมั่นถือมั่น เพราะสิ่งทั้งหมดเป็นสภาพหาตัวตนที่แท้จริงไม่มี

(4) โดยสิ่งที่เกิดขึ้นทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นรูปหรือนามก็ดี ย่อมเกิดมาแต่เหตุปัจจัยทั้งนั้น แต่ถ้าในส่วนที่เป็นร่างกาย ชีวิต สัตว์ มนุษย์ ความสุข ความทุกข์ จัดเป็นกระบวนการทางปฏิจลสมุปบาท โดยเรียกว่าสิ่งทั้งปวงเกิดแต่เหตุ เมื่อจะดับก็ต้องดับที่เหตุเหล่านี้เป็นต้น

(5) ส่วนสิ่งที่เรียกว่า “กฎอฏฏปปัจจยตา” นั้นหมายถึงสิ่งทั้งหมด โดยไม่จำแนกว่า สิ่งนั้นจะเป็นรูปหรือนาม เป็น สัตว์ มนุษย์หรืออะไรก็แล้วแต่ในทั่วจักรวาลนี้ถ้ามี จะมาแต่เหตุปัจจัยที่เรียกว่า สิ่งนี้มี สิ่งจริงเกิดขึ้น และเมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ โดยองครวมแล้ว กระบวนการวางกฎอฏฏปปัจจยตานี้จะควบคุมไปทั้งหมด ไม่ยกเว้นแม้กระทั่งสิ่งที่เป็นละอองเล็กเป็นต้นมา เพราะฉะนั้น ธรรมที่ก่อให้เกิดและควบคุมสิ่งทั้งปวงอยู่ตลอดเวลา นั้น คือกฎอฏฏปปัจจยตา

References

พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2551.

ท่านพุทธทาสภิกขุ. อตัมมยตาประทีปและตัมมยตา. (กรุงเทพมหานคร: สวนอุสมมูลนิธิ). 2535.

Buddhāḍasa Bhikkhu. Paticcasamuppada. Practical Dependent Origination. Bangkok :byThammasapa. 2545.

Paul Edwards. ed. In chief. “Naturalism.” 5 New York : The Macmillan Company and The Free Press. 1967.